

Vladimir DREKALOVIĆ*

MJESTO I ULOGA NASTAVE FILOZOFIJE I ETIKE U OBRAZOVNOM SISTEMU CRNE GORE

Sažetak: U ovom tekstu istaći ćemo nekoliko činilaca koji po našem mišljenju određuju proces kreiranja obrazovnih sadržaja u jednoj zajednici i direktno utiču na njega. Na osnovu nekoliko primjera uočićemo njihov uticaj u crnogorskom kontekstu. Takođe, napravićemo komparativnu analizu položaja filozofskih oblasti u crnogorskom obrazovnom sistemu u odnosu na neke evropske zemlje. Pokazaće se da je taj položaj znatno slabiji u Crnoj Gori.

Ključne riječi: *filozofija, obrazovanje, plan i program, uporedna iskustva*

O NEKIM ČINIOCIMA KOJI ODREĐUJU OBRAZOVNU POLITIKU

Ovim tekstom pokušaćemo da damo skroman osvrt na mjesto i ulogu koje predmeti *filozofija* i *etika* trenutno imaju, ali i koje bi po našem mišljenju trebalo da imaju u obrazovnom sistemu Crne Gore. U jednu ruku, daćemo neke opšte principe kojima se, po našem mišljenju, kreatori obrazovnih programa uobičajeno vode prilikom izrade programa i u vezi sa tim pogledaćemo kako situacija izgleda u Crnoj Gori. S druge strane, praveći komparativnu analizu u odnosu na neke zemlje bivše Jugoslavije i Evrope, ukazaćemo na mjesto koje u širim okvirima, kada je riječ o poziciji filozofskih disciplina, ima Crna Gora.

Generalno, možemo govoriti o različitim činiocima koji determinišu sadržaje obrazovnih programa jedne zajednice. Bez imperativne ambicije da iscrpimo listu takvih činilaca navodimo neke:

---

* Dr Vladimir Drekalović, UCG, Filozofski fakultet, Nikšić

- 1) pragmatični činiooci;
- 2) tradicija;
- 3) političko-ideološki činiooci;
- 4) imitacija;
- 5) kombinatorno-protekcionički činiooci;
- 6) obrazovni činiooci.

Kada govorimo o prvoj grupi gorepomenutih činilaca, mislimo na razloge koji su vezani za usmjeravanje obrazovnih sadržaja principom *praktične svrhe*. Naime, iz racionalnih razloga većinu svojih aktivnosti ljudi preduzimaju i organizuju shodno praktičnim ciljevima koji u direktnom ili indirektnom smislu donose određenu vrstu koristi. Tako, na primjer, kao individue organizujemo svoje svakodnevne aktivnosti, planiramo dugoročne akcije koje se odnose na budućnost itd. Možemo primijetiti da po sličnom modelu, vođen sličnim podsticajima, djeluje i kolektivni entitet, uz nešto inertniji razvoj samog procesa odlučivanja i djelovanja. Na primjer, konkretna banka ili telekomunikacijska firma mijenjaju svoju poslovnu politiku preduzimanjem konkretnih akcija koje im donose više koristi u odnosu na ranije organizovani način poslovanja. Obrazovni sistem jedne zajednice ponaša se slično. Pretpostavljajući da je riječ o mehanizmu koji bi, između ostalog, trebalo da omogući osposobljavanje „produktivnih“ individua, koje bi u budućnosti trebalo da opravdaju *svrhu* svoga obrazovanja kroz stvaranje praktične koristi za čitavo društvo, ovaj mehanizam se orijentiše u praktičnom smjeru. On favorizuje obrazovanje praktičnih/zanatskih profesija, upisnu politiku određuje zavisno od potreba tržišta rada, pokušavajući da na taj način smanji broj nezaposlenih pojedinaca u zajednici, prioritet daje ekonomski orijentisanim profilima itd. U tom smislu Crna Gora je dobar primjer obrazovnog sistema u kojem su pragmatični činiooci imali značajnu ulogu u kreiranju obrazovne politike u skorijem periodu. Zgodna ilustracija ove tvrdnje jeste snažna obrazovno-marketinška akcija inicirana od strane Ministarstva prosvjete Crne Gore — pod nazivom „stručno je ključno“, kojom se pokušalo da se veći broj potencijalnih učenika motiviše za školovanje u stručnim/zanatskim oblastima.¹ Takvim učenicima su obezbijeđeni posebni novčani podsticaji (sti-

---

¹ <http://www.mps.gov.me/vijesti/202126/STRUcNO-JE-KLJUcNO-Ministar-sehovic-Naredne-skolske-godine-bice-opremljene-srednje-strucne-skole.html>

pendije), kao i komforniji uslovi školovanja. Dok je broj učenika u odjeljenjima u gimnazijama ponekad prelazio optimalne uslove rada, stručne škole sa tim nisu imale problem.

Drugi bitan činilac koji ima uticaj na razvoj i stvaranje obrazovnog sistema jeste *tradicija*. Pri tome mislimo na obrazovnu tradiciju, to jest tradiciju po kojoj se duži vremenski period može prepoznati konkretan obrazovni proces. U tom smislu danas možemo govoriti, na primjer, o ruskoj ili anglosaksonskoj „školi“, kao specifičnim pristupima kada je u pitanju obrazovanje, nastava itd. Kada je riječ o Crnoj Gori, njene skorije tradicionalne korijene u obrazovanju možemo tražiti u obrazovnom konceptu Jugoslavije, budući da je Crna Gora bila dio te države.

Kada govorimo o političko-ideološkom uticaju na razvoj sadržaja obrazovnog sistema, mislimo na sve one činioce koji utiču na njegovo formiranje i mijenjanje, a koji su podstaknuti aktuelnim političko-ideološkim faktorima. Jasno je da su ovakvoj vrsti uticaja više izložene oblasti društveno-humanističkih nego prirodnih i tehničkih nauka, pa, dakle, i filozofija. Možda je najbolja ilustracija uticaja ovakvih činilaca na obrazovni sistem postojanje pojedinih predmeta u obrazovnim programima SFRJ koji nisu postojali ni prije niti poslije postojanja te države.² Pri tome, čini nam se da ne bi trebalo imati iluzije da sadašnji obrazovni sistem ne boluje od sličnih obrazovnih trendova.³

Dobar način da se određeni proces izvede ili poboljša jeste pokušaj kopiranja uporednih iskustava koja u vezi sa tim procesom imaju druge sredine. U tom smislu se čini da je ideja imitiranja drugih obrazovnih sistema — kako kroz sadržaj programa, tako i u vezi sa organizacijom sistema — pozitivna tendencija koja ipak mora biti prihvaćena uz znatne restrikcije. Naime, ambijent određene sredine, njena istorija, mentalitet stanovništva..., mogu biti u znatnoj mjeri ograničavajući činioci, koji će ne samo onemogućiti prosto kopiranje i primjenu obrazovnih programa i sadržaja iz drugih sredina već takav pokušaj bukvalnog preslikavanja mogu sasvim

² Na primjer, predmet marksizam i socijalističko samoupravljanje.

³ Pod uticajem zapadnih obrazovnih tekovina danas u Crnoj Gori primjećujemo nove vrste ideologija koje se manifestuju kroz prenamaglašenu deklarativnu ekonomizaciju i demokratizaciju svih društvenih tokova, pa i obrazovanja. Direktna posljedica ove čimbenice je uvođenje u obrazovni sistem predmeta koji u njemu nikada ranije nisu postojali — poput predmeta *preduzetništvo, građansko obrazovanje*...

obesmisлити. Na primjer, u Crnoj Gori postoji barem jedan loš primjer kopiranja udžbeničkih sadržaja. Naime, prije desetak godina udžbenici za niže razrede osnovne škole iz slovenačkog obrazovnog sistema samo su prevedeni, uz sitne kozmetičke izmjene (promjene imena koja su se nalazila u originalnim udžbenicima), i kao takvi su uvedeni u obrazovni sistem Crne Gore.

Činjenica je da praktične manifestacije jedne obrazovne politike, to jest praktične organizacione aktivnosti, kao što su određivanje sadržaja programa koji se unutar obrazovnog sistema izučava, praktično izvodi ograničen broj ljudi, grupa stručnjaka koji su službenici odgovarajućih tijela/organizacija ministarstva prosvjete. Jedna takva organizacija u Crnoj Gori je Zavod za školstvo. Praktično gledajući glavni dio procedure u procesu stvaranja ili promjene programa izvodi takva grupa ljudi, bez posebno za laičku i stručnu javnost otvorenog procesa, bez posebno organizovanih javnih rasprava ili konsultovanja eksperata iz pojedinih struka. Ma kako bio reprezentativan izbor takvog tijela, čiji je sastav uzgred rečeno krucijalan za buduće obrazovne programe, ono ne može reprezentovati značaj i interese svih naučno-stručnih oblasti. U takvom kontekstu jasno je da će oblasti čiji su predstavnici prisutni u takvom tijelu biti favorizovane, te da će u kombinatornoj proceduri u kojoj se ukupni fond časova jednog programa mora podijeliti u nekim jedinicama vremena najmanje prostora biti za one oblasti čiji predstavnici nisu prisutni u takvom tijelu.

Obrazovni činioци koji mogu imati udjela u stvaranju opšte obrazovne klime i konkretnih sistemskih odluka u obrazovanju veoma se razlikuju od onih koje smo nazvali pragmatičnim. Ideja je sljedeća: praktična svrha ne mora biti glavni cilj obrazovanja. Neophodno je da ličnost stekne što šire obrazovanje, znanja, vještine, da razvija sposobnosti, ali bez imperativnog zahtjeva o korisnoj upotrebljivosti onog što je obrazovanjem stekao. Ovakav pristup u obrazovnoj politici je na jakom udaru pragmatičara, ali i savremenih evropskih obrazovnih tendencija. Kada pominjemo ovo posljednje, mislimo na apsolutnu dominaciju ideje pragmatizma i korisnosti, koja postepeno postaje glavni reper i cilj i crnogorskog obrazovnog sistema. Čime bismo mogli potvrditi istinitost ovako jakih tvrdnji? Možda je to najlakše učiniti podsjećanjem na posebnu predanost koju predstavnici prosvjetnih vlasti u Crnoj Gori pokazuju u odnosu na sistem PISA takmičenja, kao i na izuzetnu angažovanost koju zvanične strukture,

barem verbalno, pokazuju u smjeru poboljšanja pozicije koju Crne Gora ima u okviru tog sistem takmičenja.⁴ Da podsjetimo da se PISA takmičenja organizuju sa, grubo govoreći, dominantno pragmatičnim ciljem u pozadini: bitno je samo funkcionalno znanje, znanje koje se može praktično upotrijebiti. Dosta svjetla na takav obrazovno-saznajni kontekst daje činjenica o organizatoru PISA koncepta. To je OECD — *Organisation for Economic Co-operation and Development*, dakle, ekonomska a ne prosvjetno-obrazovna organizacija. Pragmatični i usko specijalizovani kritičari nefunkcionalnog obrazovanja svrhu PISA sistema izrazili bi riječima — „nije nam potrebno obrazovanje zbog obrazovanja“.

POSLEDICE ZA FILOZOFSKE I „NEPRIMJENLJIVE“ DISCIPLINE

Kako u kontekstu prethodno analiziranih činilaca koji utiču na kreiranje obrazovnog ambijenta posmatrati ulogu i mjesto filozofije i filozofskih disciplina (istorija filozofije, etika i logika) koje se proučavaju na nivou srednje škole? Moglo bi se sa dovoljno argumenta u žargonu reći da se filozofiji ne piše dobro iz više razloga. Prvo, filozofe ne možemo naći u stručnim tijelima ministarstava koja se bave praktičnim aktivnostima, kao što su određivanje fonda časova za pojedine obrazovne profile. Filozofija i sve njene discipline izbačene su već odavno iz programa svih stručnih škola u Crnoj Gori. Još uvijek postoje u simboličnom obliku u gimnaziji i u umjetničkim školama. Iz ovih posljednjih je takođe najavljena eliminacija predmeta u skorijoj budućnosti. Drugo, pragmatične tendencije koje, kako smo ukazali, rukovode obrazovnim tendencijama, ne postoje samo na nivou osnovne i srednje škole već dominiraju i na akademskom nivou. Na primjer, na predavanjima i okruglim stolovima koje organizuje krovna akademska institucija u Crnoj Gori, Crnogorska akademija nauka i umjetnosti, pojedini akademici su postavljali sljedeća pitanja: Šta će nam filozofija?, Šta će nam uopšte teorija bez praktičnih rezultata?⁵

⁴ <http://www.mps.gov.me/vijesti/183074/PISA-testiranja-pocela-strucni-timovi-razgovarali-sa-ucenicima-i-nastavnicima.html>

⁵ Riječ je o uvaženom akademiku Momiru Đuroviću. Pomenute probleme je otvorio na okruglom stolu „Mjesto i uloga nastave filozofije, sociologije, etike i građanskog obrazovanja u obrazovnom sistemu Crne Gore“ (CANU, 26. 9. 2019) i na predavanju

Zaista, pokušajmo odgovoriti na pomenuta pitanja. Da li nam je potrebna filozofija? Razmislimo kako bi na ovo pitanje odgovorili, na primjer, Aristotel, Dekart, Lajbnic, Galilej, Paskal, Ajnštajn ili Gedel. Teško je vjerovati da bi bilo ko od njih, za koje u punom kapacitetu možemo tvrditi da su bili veliki naučnici, mogao sebi dozvoliti da na posljednje pitanje odgovori odrično. Takvim odgovorom bi poništio svoje djelovanje — i naučno i filozofsko. Zar je moguće da bi u obrazovnom i naučnom smislu trebalo da postanemo isključivo neposredni izvršioci i sljedbenici ciljeva praktično-tehničkih nauka, ostvarujući isključivo praktični cilj, poput nekih drugih bića koja nisu ljudi, a koja također to isto čine, zaboravljajući pritom izvore svih nauka, krov ispod kojeg su sve nastale u jedinstvu djelovanja ljudskog duha? Da li je potrebno da u beskonačnom nizu izvršimo sub, sub, sub... specijalizacije svih naših duhovnih dostignuća, bilo u prirodnim ili društvenim oblastima, fragmentirajući tako do najsitnijih dijelova njihove sadržaje i pritom zaboravljajući duhovne izvore iz kojih je sve nastalo, kao i naučnu cjelinu kojoj sve oblasti pripadaju? Nije li takav način razmišljanja, kada su u pitanju nauka i obrazovanje, doveo upravo do toga da danas imamo duboke, nepremostive provalije i robove, i u naučnom i u personalnom smislu, između naučnika koji se bave različitim oblastima, a pogotovo između onih koji se bave prirodno-tehničkim i društveno-humanističkim oblastima?

Da li su nam potrebni isključivo praktični rezultati — bez neprimjenljivog teoretisanja? Da li to treba da bude orijentir za izbor obrazovnih predmeta i programa, a sa druge strane sredstvo za vrednovanje naučnih sadržaja? Da li je rasprava o pojmu beskonačnosti, na primjer, njegovim filozofskim, matematičkim i religijskim aspektima neplodan i bespotreban diskurs jer, navodno, ne nudi nikakve praktične rezultate? Čini nam se da su stanovišta koja se kriju u prethodnim pitanjima neoprezno ustanovljena. U oblasti filozofije nauke postoje ozbiljni pokušaji da se takav projekat realizuje, ali se sa sigurnošću teško može reći da je neki od njih

---

„Beskonačnost u matematici, filozofiji i religiji“, koje je u CANU održao prof. dr Slobodan Vujošević (CANU, 24. 9. 2019). Ovom prilikom mu se zahvaljujem, iako se u nekim pitanjima ne slažem sa njim, što je iskreno, argumentovano i direktno saopštio stavove većine naučnika koji pripadaju takozvanim prirodno-tehničkim naukama i što je svojim prisustvom i učešćem u raspravi doprinio da pomenuti događaji ne budu samo skupovi istomišljenika.

uspio.⁶ Osnovni problem u vezi sa takvim projektima jeste pitanje verifikacije primjenljivosti stvorenih teorija. Naime, nemoguće je dokazati neprimjenljivost neke teorije, u bilo kojoj oblasti ljudskog duha, koja u jednom istorijskom trenutku nastaje. U istoriji nauke postoji više primjera koji pokazuju da bi odbacivanje takvih teorija, teorija koje u trenutku svog nastanka ne pokazuju nikakve praktične rezultate s obzirom na primjenljivost, nepovratno osakatilo, unazadilo i trajno promijenilo razvoj čitavog čovječanstva. Na primjer, takozvana Bulovala algebra, matematička teorija, u trenutku svog nastanka sredinom 19. vijeka bila je apsolutno nekorisna, neupotrebljiva matematička tvorevina. Međutim, tek čitav vijek kasnije zahvaljujući toj teoriji započela je digitalna era. Današnji kompjuteri, telefoni i internet komunikacija ne bi postojali da nije bilo te teorije. Da je ta teorija na osnovu kriterijuma pragmatičnosti / praktične primjenljivosti bila odbačena, čovječanstvo bi bilo nezamislivo unazađeno.

Komparativna analiza položaja filozofskih disciplina u gimnaziji u Crnoj Gori

U sljedećem ćemo pokazati da je položaj filozofskih disciplina u crnogorskoj gimnaziji najslabiji — posmatrajući region, ali i druge evropske zemlje. U tom smislu počnimo sa analizom programa u crnogorskim gimnazijama. Pogledajmo kako izgleda program za gimnaziju u Crnoj Gori.⁷

	1. razred		2. razred		3. razred		4. razred		stan- dard	maturski standard
	nedj.	god.	nedj.	god.	nedj.	god.	nedj.	god.		
obavezni predmeti										
Crnogorski-srpski, bosanski, hrvatski jezik i književnost	4	140	4	140	4	140	4	128	548	548
Matematika	4	140	4	140	4	140	4	128	548	548
Prvi strani jezik	3	105	3	105	3	105	3	96	411	411
Drugi strani jezik	2	70	2	70	2	70	3	96	306	306
Istorija	2	70	2	70	2	70	2	64	274	274
Fizičko vaspitanje	2	70	2	70	2	70	2	64	274	

⁶ Jedan neuspješan primjer je viđen krajem prošlog vijeka u matematici. Za više vidjeti: Penelope Maddy (1990), *Realism in Mathematics* (New York: Oxford University Press).

⁷ file:///C:/Users/User/Downloads/1148548896.pdf

	1. razred		2. razred		3. razred		4. razred		stan- dard	maturski standard
	nedj.	god.	nedj.	god.	nedj.	god.	nedj.	god.		
obavezni predmeti										
Muzička umjetnost	1	35	→						35	140
Likovna umjetnost		←	1	35					35	140
Latinski jezik					2	70			70	140
Geografija	2	70	2	70					140	210
Biologija	2	70	2	70	2	70	2	64	274	310
Hemija	2	70	2	70	2	70	2	64	274	310
Fizika	2	70	2	70	2	70	2	64	274	310
Psihologija			2	70					70	140
Sociologija					2	70			70	140
Filozofija							2	64	64	140
Informatika	2	70							70	140
UKUPNO (obavezni predmeti)	28		28		27		26		3737	4207
Obavezni izborni predmeti	3	105	3	105	4	140	4	128	478	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti)	31		31		31		30			
Obavezni izborni sadržaji	1 + 1	35 + 35	1 + 1	35 + 35	1 + 1	35 + 35	1(1)	30	240	
UKUPNO (obavezni i izborni predmeti, obavezni izborni sadržaji)	33		33		33		31			
Broj radnih sedmica		36		36		36		33	4455	

Pored ovih predmeta postoje i takozvani obavezni izborni predmeti koji su dati u sljedećoj tabeli:

Obavezni izborni predmet za dopunu maturalnog standarda	3. razred	4. razred	Obavezni predmet čiji se maturalni standard dopunjava
Muzika — moj jezik	2	2	Muzička umjetnost
Umjetnost i vizuelne komunikacije	2	2	Likovna umjetnost
Sintaksa latinskog jezika	0	3	Latinski jezik
Turistička geografija Crne Gore	3	→	Geografija
Humana genetika	0	1	Biologija
Biohemija	0	1	Hemija
Odabrana poglavlja fizike	0	1	Fizika
Pojedinac u grupi	3	→	Psihologija
Sociologija kulture	3	→	Sociologija
Logika	2	→	Filozofija
Etika	0	2	
Algoritmi i programiranje	3	→	Informatika

Iz prethodnog se vidi da je moguće da učenik završi gimnaziju u Crnoj Gori tako da je na nivou svih razreda ukupno u toku jedne nedjelje imao samo 2 časa filozofskih disciplina, što znači da je učešće filozofskih disciplina u ukupnom fondu časova na nivou svih razreda 1,71%.

Pogledajmo kako stvari stoje u okruženju. Dajemo pregled gimnazijskog programa u Srbiji.⁸

Smer- OPŠTI TIP U GIMNAZIJI																						
Red. broj	I OBAVEZNI PREDMETI	PRVI RAZRED				DRUGI RAZRED				TREĆI RAZRED				ČETVRTI RAZRED				UKUPNO				
		razr. čas. nast.		nas. u bloku		razr. čas. nast.		nas. u bloku		razr. čas. nast.		nas. u bloku		razr. čas. nast.		nas. u bloku		razr. čas. nast.		nas. u bloku		
		nedelj. godiš.		god.		nedelj. godiš.		god.		nedelj. godiš.		god.		nedelj. godiš.		god.		nedelj. godiš.		god.		
		T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T	V	T
1	Srpski jezik i književnost	4	148			4	140			4	144			4	128			16	560			
2	Prvi strani jezik (Engleski)	2	74			2	70			4	144			3	96			11	384			
3	Drugi strani jezik (Nemački)	2	74			2	70			2	72			2	64			8	280			
4	Latinski jezik	2	74			2	70			-				-				4	144			
5	Ustav i prava građana	-				-				-				1	32			1	32			
6	Sociologija	-				-				-				2	64			2	64			
7	Psihologija	-				2	70			-				-				2	70			
8	Filozofija	-				-				2	72			3	96			5	168			
9	Istorija	2	70			2	74			2	72			2	64			8	280			
10	Geografija	2	74			2	70			2	72			-				6	216			
11	Biologija	2	74			2	70			2	72			2	64			8	280			
12	Matematika	4	148			4	140			4	144			4	128			16	560			
13	Fizika	2	74			2	70			3	108			2	64			9	316			
14	Hemija	2	74			2	70			2	72			2	64			8	280			
15	Računarstvo i informatika	2	74	-	-	-	60	-	-	1	36	30	-	1	32	30		3	105	157		
16	Muzička kultura	1	37			1	35			-				-				2	72			
17	Likovna kultura	1	37			1	35			-				-				2	72			
18	Fizičko vaspitanje	2	74			2	70			2	72			2	64			8	280			
	Ukupno A:	29	1073	37	-	30	1050	60	-	30	1080	30	-	30	960	30		119	4163	157		
	Ukupno A:	30				1110		30		1110		30		1110		30		990		120		4320

Filozofske discipline su ukupno na nivou svih razreda nedjeljno zastupljene sa 5 časova, ili 4% učešća u ukupnom fondu časova za sva četiri razreda — dakle, više od 2 puta nego u obrazovnom sistemu Crne Gore.

Pogledajmo sada program gimnazije u Mostaru.⁹

⁸ <https://www.rpz-rs.org/224/Za/gimnaziju#.XeGgHOhKjIU>

⁹ <http://gimnazijamostar.ba/nastavni-plan-i-program-na-hrvatskom-jeziku/>

NASTAVNI PREDMET	I	II	III	IV
1. Hrvatski jezik	4	4	4	4
2. Prvi strani jezik	3	3	3	3
3. Drugi strani jezik	2	2	2	2
4. Latinski jezik	2	2	—	—
5. Glazbena umjetnost	1	1	1	1
6. Likovna umjetnost	1	1	1	1
7. Psihologija	—	1	1	—
8. Logika	—	—	1	—
9. Filozofija	—	—	—	2
10. Sociologija	—	—	2	—
11. Povijest	2	2	2	3
12. Vjeronauk/Etika	1	1	1	1
13. Zemljopis	2	2	2	2
14. Matematika	4	4	3	3
15. Fizika	2	2	2	2
16. Kemija	2	2	2	2
18. Biologija	2	2	2	2
19. Informatika	2	—	—	—
20. Politika, gospodarstvo, demokracija i ljudska prava	—	—	—	1
21. Tjelesna i zdravstvena kultura	2	2	2	2
22. Izborna nastava	—	2	2	2
SVEGA	32	33	33	33

Filozofsko-teološke discipline na nivou sve četiri godine ukupno su zastupljene sa fondom od 7 časova, ili učešćem od 5,3% od ukupnog fonda časova u svim razredima gimnazije. Dakle, u ovom slučaju razlika u odnosu na crnogorski obrazovni sistem još je veća. Možda bi se na osnovu ovih početnih poređenja mogla dati primjedba da stvari stoje drugačije kada je u pitanju širi evropski kontekst. Međutim, pokazuje se da nije tako. Uzmimo primjer italijanske petogodišnje gimnazije.¹⁰

¹⁰ Prikazani program je, zbog nemogućnosti preuzimanja programa sa zvaničnog sajta škole, predstavljen snimkom materijala koji se dijeli roditeljima đaka koji pohađaju italijanske gimnazije.

LICEO SCIENTIFICO

Il percorso del Liceo Scientifico è indirizzato allo studio del nesso tra cultura scientifica e tradizione umanistica e pertanto prevede lo studio del latino.

Favorisce l'acquisizione della conoscenza e dei metodi propri della matematica, della fisica e delle scienze naturali, guida lo studente ad approfondire e sviluppare le conoscenze e le abilità e a maturare le competenze necessarie per seguire lo sviluppo della ricerca scientifica e tecnologica e per individuare le diverse forme del sapere.

ORARIO SETTIMANALE	1° biennio		2° biennio		5° anno
	1° anno	2° anno	3° anno	4° anno	
Italiano	4	4	4	4	4
Latino	3	3	3	3	3
Lingua straniera (inglese)	3	3	3	3	3
Storia e Geografia	3	3			
Storia			2	2	2
Filosofia			3	3	3
Matematica *	5	5	4	4	4
Fisica	2	2	3	3	3
Scienze naturali **	2	2	3	3	3
Disegno e storia dell'arte	2	2	2	2	2
Scienze motorie e sportive	2	2	2	2	2
Religione o Attività alternative	1	1	1	1	1
Totale ore settimanali	27	27	30	30	30

* Con informatica al biennio

** Biologia, chimica e scienze della terra

Filozofsko-teološke discipline su u ukupnom petogodišnjem gimnazijskom školovanju zastupljene sa 14 časova nedjeljno, ili 9,7% učešća u ukupnom fondu časova.

Na kraju dajemo i pregled situacije u Švedskoj. Tamo imamo trogodišnje srednje škole različitih tipova usmjerenja. Program gimnazije humanističkog usmjerenja izgleda ovako:¹¹

¹¹ https://www.europaskolan.se/strangnas/wp-content/uploads/2018/02/Po-angplan-Europaprogrammet-HU_2018.pdf.

EUROPASKOLAN STRÄNGNÄS

POÄNGPLAN EUROPAPROGRAMMET HU

Humanistiskt program med inriktning Språk

OBLIGATORISKA KURSER

Gymnasiegemensamma kurser 1150 p

Engelska 5	100
Engelska 6	100
Historia 1b	100
Historia 2	100
Idrott och hälsa 1	100
Matematik 1b	100
Naturkunskap 1b	100
Religionskunskap 1	50
Samhällskunskap 1b	100
Svenska 1	100
Svenska 2	100
Svenska 3	100

Programgemensamma kurser och inriktn. 750 p

Filosofi 1	50
Moderna språk	500
Människans språk	100
Latin språk och kultur 1	100

Gymnasiearbete 100 p

VALBARA KURSER

Programfördjupningar

Du väljer totalt 300 p

Engelska 7	100
Filosofi 2	50
Hum o. sam spec.	100
Latin språk och kultur 2	100
Latin språk och kultur 3	100
Moderna språk	100
Naturkunskap 2	100
Psykologi 1	50
Religionskunskap 2	50
Samhällskunskap 2	100
Matematik 2b	100

Individuella val

Du väljer totalt 200 p

Idrott och hälsa 2	100
Bild och form 1b	100
Musik	100
Scenisk gestaltning	100

Samtliga fördjupningskurser kan väljas som individuellt val. Dessa ges om det är schemateknisk möjligt. Skolan genomför endast de valbara kurser som bedöms rimliga vad gäller tillgängliga ärrresurser, schemaläggning och gruppstorlek. Detta gäller för samtliga program.

Filozofsko-teološke discipline zastupljene su sa 4% učešća u ukupnom fondu časova (100 poena).

Dakle, rezimirajući možemo reći da je položaj filozofskih disciplina u obrazovnom sistemu Crne Gore, imajući u vidu istu oblast u drugim evropskim zemljama, prilično marginalizovan. Ako smo skloni da obrazovne sisteme zemalja našeg regiona ne vrednujemo u značajnoj mjeri, onda to svakako ne bi trebalo da činimo kada su u pitanju evropske države koje su pomenute u prethodnoj analizi. Budući da je jedan od osnovnih državnih prioriteta stremljenje ka evropskim vrijednostima, onda je jasno

da takve vrijednosti ne mogu biti dostignute, između ostalog, bez komparativnih rezultata u oblasti obrazovanja.

Sigurno je da su nam svima poznati primjeri đaka koji su u toku školovanja pokušavali da izbjegnu pojedine oblasti, na primjer predmet matematiku, biranjem srednje škole u kojoj, ili fakulteta na kojem ta oblast ne postoji ili je barem zastupljena u manjoj mjeri. Ako bi takvi đaci postojali kada je u pitanju predmet filozofija, prethodna analiza pokazuje da bi im kao jedan od najbezbjednijih obrazovnih sistema, to jest kao utočište, mogao poslužiti upravo obrazovni sistem Crne Gore.

Vladimir DREKALOVIĆ

THE PLACE AND ROLE OF TEACHING PHILOSOPHY AND
ETHICS IN THE EDUCATIONAL SYSTEM OF MONTENEGRO

Summary

In this text we will highlight several factors that, in our opinion, determine and directly influence the process of creating educational content in a community. We will note some examples of their influence in the Montenegrin context. Also, we will make a comparative analysis of the position of philosophical fields in the Montenegrin education system in relation to some European countries. It will be shown that this position is significantly weaker in Montenegro.

Key words: philosophy, education, curriculum, comparative experiences

